

"PODIJELJENA DRUŠTVA I POLITIČKA POLARIZACIJA": HRVATSKI POLITOLOŠKI RAZGOVORI 2024

Roko Bogdan <https://orcid.org/0000-0003-2505-1541>

Fakultet političkih znanosti
Sveučilište u Zagrebu

E-mail: roko.bogdan@studenti.fpzg.hr

Marin Smolić <https://orcid.org/0009-0004-5828-1738>

Fakultet političkih znanosti
Sveučilište u Zagrebu

E-mail: marin.smolic@studenti.fpzg.hr

Prikaz znanstvenog skupa

Zaprimljeno: 19. 11. 2024.

Prihvaćeno: 20. 11. 2024.

Na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu 7. i 8. studenog 2024. godine, pod nazivom "Podijeljena društva i politička polarizacija", održani su Hrvatski politološki razgovori, tradicionalna godišnja znanstvena konferencija u organizaciji Hrvatskog politološkog društva (HPD). HPD ove je godine skup posvetio pitanju polarizacije političkog prostora zbog rastuće aktualnosti produbljanja društvenih i političkih podjela u suvremenim demokratskim državama. Pitanja koja potpiruju političku polarizaciju rasprostiru se od imigracijskih politika i prava manjina, preko rata u Ukrajini i sukoba u Gazi, sve do politika povijesti i kulturnih politika. Izlagači iz različitih polja društvenih i humanističkih znanosti na ovogodišnjem skupu su pokušali odgovoriti na pitanja o dubini podjela, njihovim uzrocima, posljedicama i utjecajima.

Na skupu je održano ukupno osam različitih panela i dvije tribine. Prvi panel, održan nakon otvaranja konferencije, bavio se temom *Političke teorije polarizacije* te ga je moderirao predsjednik organizacijskog odbora konferencije Enes Kulenović. Sudionici su poslušali četiri izlaganja, od kojih je prvo nastojalo odgovoriti na pitanje *Je li kulturna ljevica liberalna?* U tom je izlaganju Zoran Kurelić povezo teze Briana Barryja i Richarda Rortyja s onima Marka Lille i Johna Graya, pokazujući na koji su način druga dvojica autora realizirali proročanstva prvih. Izlaganje je privedeno kraju zaključkom da identitetsku postmodernu ljevicu ne treba zvati liberalnom jer je ona po samorazumijevanju protuliberalna. Uslijedilo je izlaganje Katarine Jukić *Schmittova kritika marksizma i očuvanje liberalnog horizonta* koje je propitalo opravdanost statusa koji Schmittova teorija uživa na ljevici. Autorica se u tu svrhu posvetila analizi Schmittove kritike marksizma. Treće izlaganje pod nazivom *Postkonsenzusni cesarizam* održali su Ana Matan i Tonči Kursar baveći se pitanjem postkonsenzusnog cesarizma kao oblika demokracije kroz teze Gramscija, Streecka, Graya i Rancièrea. Pošto je to bilo već drugo izlaganje za koje su se u svrhu argumentacije koristili radovi Johna Graya, diskusiju je obilježila nekolicina pitanja vezanih uz njegove učestale promijene pozicija. Slavica Jakelić, profesorica

religijskih studija i društvene teorije na Honors Collegeu Sveučilišta Valparaíso u Indiani, održala je posljednje izlaganje naziva *Znanstvene analize polarizacije kao dio polarizacije* u kojem se bavila kritičkim ispitivanjem koncepata religijskog fundamentalizma, kulturnih ratova, sukoba civilizacija te javne religije. Svaka od ovih tema potaknula je više pitanja no što se na njih stiglo odgovoriti te je diskusija nastavljena na pauzi za kavu.

Paralelno s panelom *Političke teorije polarizacije* odvijao se i panel naslovljen *Stranke, pokreti i identiteti u regiji* čiji je moderator bio Goran Čular. Sudionici su imali priliku čuti predavanja na četiri teme, a panel je počeo izlaganjem Nebojše Vladislavljevića pod naslovom *Demokratizacija i etnička dominacija: Crna Gora pod vlašću DPS-a*. Izlagač je ukazao na dinamiku politike kulturne homogenizacije koja se provodila tijekom tri desetljeća vodstva dominantne stranke DPS-a u procesu demokratske tranzicije u Crnoj Gori, a završila alternativnim objašnjenjem radikalne promjene političko-homogenizacijskog trenda u posljednjem desetljeću u obliku isticanja crnogorskog etničkog identiteta nauštrb homogenizacije u okvirima, riječima izlagača, "srpskog identitetskog miljea". Za Vladislavljevića, Crna Gora predstavlja devijantan slučaj u provođenju politike kulturne homogenizacije upravo zbog mogućnosti u promjeni smjera iste, a uvjete i razloge istaknute promjene zahvatio je pojmovima poput fluidnih identiteta, marginalizacije manjina, natjecateljskog autoritarizma i asimetrične kompeticije vlasti i opozicije u Crnoj Gori. Uslijedilo je izlaganje koje su pripremili Nemanja Batričević, Olivera Komar i Nemanja Stankov na temu *Emergence of affective polarization in ethnic relations: contested identity and group hostility in multiparty elections*. Na primjeru Srbije i Crne Gore izlagači su ukazali na kompleksnost povezanosti ideološke i afektivne polarizacije i na moguće razlike u njezinoj interpretaciji. Ideja je bila ukazati na strukturu stranačkog natjecanja koja u primjerima navedenih država nije primarno strukturirana klasičnom ideološkom podjelom lijevo-desno, već nastoji pridobiti simbolični monopol nad etničkom identifikacijom i afektivno polarizira u smislu vezivanja glasača uz njihovo porijeklo (tzv. *tribalistic roots*). Treću temu, naslovljenu *Sluša ambasade, litijum i Kosovo dade: identitetska polarizacija u ekološkim protestima u Srbiji*, predstavio je Marko Žilović. Izlaganje je tematiziralo recentnu kampanju protiv eksploatacije litija u Srbiji, a ključ uspjeha protesta prema predavaču leži u njegovoj društvenoj strukturiranosti, odnosno postizanju šire koalicije ruralnog, u političko-aktivističkom smislu potpuno marginaliziranog stanovništva s urbanom populacijom s ciljem mobilizacije srpskog nacionalnog identiteta. Uspješnosti kampanje pridonijeli su i netransparentan procesi, ranija loša iskustva s drugim projektima Vučićevog režima te koketiranje aktera s teorijama zavjera. Završnu temu panela *Understanding the developments in Slovenian political arena since the crisis of 2008: a specific case of the crisis of liberal political hegemony?* predstavio je Marko Hočvar, koji je, pomoću kategorijalnog aparata Antonija Gramscija kroz pojmove hegemonije i *senso comune*, pokušao objasniti nemogućnost ustaljenja jedne liberalne političke opcije u slovenskoj političkoj areni nakon 2008. i dugogodišnje dominacije LDS-a.

Uslijedio je panel *Izborni sustav, stranke i stavovi birača u Hrvatskoj* čiji je moderator bio Davor Boban. Panel su otvorili gostujući predavači Renata Franc, Marina Maglić i Tomislav Pavlović s Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar temom *Društvena pravednost i nepravda u Hrvatskoj – perspektiva građana različitih političkih orijentacija*. Predavači su proveli istraživanje u sklopu šireg projekta *MotiKA* (Motivacije i prepreke za kolektivne akcije) s ciljem prikupljanja podataka o percepcijama pojmova pravde i nepravde građana različitih političkih orijentacija s glavnim

pitanjem *Što je to dobro, a što loše u hrvatskom društvu?* Intervjui su pokazali kako je građanima koji su se deklarirali kao desničari najvažnija pravda pred zakonom, dok su deklaratorno lijevi ispitanici davali nijansiranije i kompleksnije definicije, ali su pravdu definirali u istom kontekstu kao i deklaratorno desnih ispitanici. Drugu temu naslovljenu *Izborni sistem Hrvatske: od "najzaostalijeg modela u Evropi" do "pravilne pefološke sinusoida" zahvaljujući fleksibilnim listama* predstavili su Despot Kovačević i Uroš Kandić. Predmet analize bili su geneza izbornog sustava u Republici Hrvatskoj i posljedice fleksibilnih lista u izbornom sustavu na stabilnost izvršne vlasti, parlamentarni sustav i unutarstranačke odnose. Izlagači su se orijentirali na uvođenje preferencijalnog glasanja 2015. godine i na posljedično veću personalizaciju izbora, a shodno tome i na potencijalnu tranziciju ka potpunijem osobnom glasanju u budućnosti i većoj demokratizaciji političkog života u Hrvatskoj. Treće izlaganje održao je Bartul Vuksan-Čusa s temom *Više dim nego vatra: ideologija, populizam i politička korektnost u Hrvatskoj*. Njegovo izlaganje donijelo je uvid u javno mnijenje o političkoj korektnosti u Hrvatskoj te analiziralo što oblikuje stav o političkoj korektnosti, pri čemu je izlagač poseban naglasak stavio na raščlanjivanje odnosa ideologije i populizma i njihovih učinaka. Analiza pokazuje kako populistički stavovi ne oblikuju stav o političkoj korektnosti. Posljednju temu, naslova *Koliko je stranačka polarizacija programska? Programska podudarnost birača i stranaka u Hrvatskoj*, predstavili su Višeslav Raos, Kosta Bovan i Goran Čular. Izlagači su predstavili rezultate iz najveće društvenoznanstvene baze podataka stavova hrvatskih građana prikupljene aplikacijom za glasačke savjete "Izborni kompas" prije parlamentarnih izbora 2024. Pitanja koja su činila sukus njihova istraživanja bila su "Mogu li građani birati predstavnike koji su u skladu s njihovim stavovima?" i "Mogu li se stranačke pozicije uopće objektivno mjeriti?", a istraživači su u izlaganju ponudili pionirski uvid u odnos kongruencije stranaka i birača i sklonosti glasanju za glavne hrvatske političke stranke.

Ana Matan, moderatorica paralelnog panela *Polarizacija, digitalne tehnologije i manipulacija*, u izlaganja je uvela predstavljanjem Leona Cvrtile te njegove aktualne teme *Platforme društvenih mreža, istina, i polarizacija*. Prvi dio Cvrtilina izlaganja bavio se pitanjem platformi društvenih mreža kao režima istine kako ga razumijeva Michel Foucault, dok je drugo posvetio razmatranju platforme X – njenih specifičnosti kao režima istine i njene uloge u poticanju nereda u Ujedinjenom Kraljevstvu u kolovozu 2024. Temu je zaokružio sugerirajući kako je X atipična platforma jer njeno upravljanje ovisi o Elonu Musku koji odlučuje što je prihvatljivo. U drugom izlaganju pod imenom *Polarizacija u (post)kapitalizmu: emancipacija ili refeudalizacija* Ivan Lasić i Vedran Jerbić istražili su tezu o epohalnoj preobrazbi kapitalističkog načina proizvodnje uzrokovanoj informacijskim tehnologijama i digitalizacijom proizvodnje, koju je u popularnom obliku iznio Yanis Varoufakis. Nakon iznošenja povijesnog konteksta, predstavljena je teza o postkapitalizmu te njene tri glavne struje: (1) tradicionalisti, koji ne vjeruju da će promjene dovesti do izlaska iz kapitalizma, (2) optimisti, koji smatraju da će implementacija digitalnih tehnologija pozitivno utjecati na radnike te (3) pesimisti, koji su skovali sam termin tehnofeudalizma. Završna tema ovoga panela bila je *Manipulacija emocijama: uloga besa u populističkoj polarizaciji*. U tom izlaganju Nikola Jović proširio je Muddeovu popularnu definiciju populizma te u tom kontekstu prikazao početak svoga istraživanja o međusobnoj interakciji bijesa i populizma. Na kraju panela održana je rasprava tijekom koje su postavljena brojna pitanja, poput onoga o razlici u moderaciji

društvenih mreža na engleskom naspram manje popularnih jezika, kao i pitanja o istraživačkom dizajnu vezanom uz izložene teme.

Prvi panel trećeg ciklusa otvorila je moderatorica Maja Gergorić s temom *Polarizacija politike i društva kroz prizmu antirodnih pokreta*. Gergorić je ujedno i održala prvo izlaganje, naziva *Nastanak antirodnih pokreta u postkomunističkoj Europi i implikacije za liberalnu demokraciju* u kojem je prikazala glavne nalaze svoje doktorske disertacije, objašnjavajući kroz istraživanje koji uvjeti primarno objašnjavaju proturodnu mobilizaciju. Među ključnim nalazima ukazala je na ulogu Crkve i krajnje desnih stranaka, ističući kao potencijalni cilj krajnje desnice izmjenu liberalno-demokratskog okvira. Nakon toga, Ivan Tranfić predstavio je svoje istraživanje u izlaganju naziva *Za 'obiteljske vrijednosti' protiv 'rodne ideologije': Neliberalne stranke i pokreti u Jugoistočnoj Europi* s ciljem davanja kritičkog osvrtu na teorije protupokreta kao reakcije na liberalne pokrete/stranke. Tranfić je proveo 51 polustrukturirani intervju s vođama kršćanske desnice, proturodnih udruga, građanskih inicijativa i političkih stranaka. U zaključku je posebno naglasio važnost odnosa *grassroots* aktivista i radikalno desnih stranaka. Uslijedilo je izlaganje teme *Pravna mobilizacija anti-rodnog pokreta u Republici Hrvatskoj* tijekom kojeg je Antonija Petričušić razmatrala korištenje pravnog polja kao taktiku proturodnih pokreta. Njezin interes za ovu temu pobudilo je jačanje političkih konzervativaca kao aktera na sceni nakon referenduma *U ime obitelji*. Panel je zaključila Tanja Vučković Juroš izlaganjem *Kako obični ljudi raspravljaju o rodu i seksualnosti* na kojem je predstavila istraživanje o proturodnim okvirima u kulturnim repertoarima "običnih" ljudi. Vučković Juroš predstavila je reakcije i glavne brige roditelja i raznih građana, posebno u vezi s dobrom primjerenošću razgovora o temi roda među djecom te potencijalnim nametanjima i propagandom "rodne ideologije". Ovaj panel iznjedrio je kvalitetnu raspravu, tijekom koje su postavljena brojna zanimljiva pitanja, među ostalim o transnacionalnosti proturodnih pokreta i ulozi protestantske crkve u Hrvatskoj.

Sudionici su zatim imali priliku prisustvovati panelu *Polarizacija i novi mediji*. Prvo izlaganje, naslovljeno *Polarizirajući politički narativi na TikToku tijekom parlamentarne izborne kampanje 2024. godine: ključni nalazi, izazovi s prikupljanjem podataka te prijedlozi rješenja*, održao je Matej Mikašinović Komšo. Izlagač se fokusirao na analizu tema, političkih narativa, dosega sadržaja i prisutnosti političara na aplikaciji TikTok tijekom parlamentarne izborne kampanje 2024. Posebnu pažnju izlagač je posvetio uočenoj tematskoj i komunikacijskoj podjeli između prodemokratskih i pro-EU (srednjestrugaška politička scena koja uključuje HDZ, SDP i Možemo) te protudemokratskih, anti-EU narativa (alternativna politička scena koja uključuje Domovinski pokret, Most i Mislava Kolakušića). Uslijedilo je izlaganje na temu *Ideološka pristranost u percepciji medijskog teksta: efekt medijske pismenosti* Viktorije Perkušić i Koste Bovana s Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu. Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti učinak medijske pismenosti na ideološku pristranost u procjeni medijskog teksta. Proveden je kvazieksperiment na 216 sudionika s nezavisnom varijablom izlaganja treningu medijske pismenosti, a kao zavisne varijable korištene su procjene objektivnosti i pristranosti medijskog teksta. Rezultati su neočekivano pokazali kako programi medijske pismenosti ili nemaju efekt na ideološku pristranost ili je pak povećavaju. Posljednju temu s ovoga panela naslova *Uloga digitalnih medija u intenziviranju političke polarizacije: studija slučaja pristranog izvještavanja u Crnoj gori* predstavili su Teodora Gilić te Zlatko Vujović. Izlagači su u svojoj studiji zaključili kako digitalni mediji pojačavaju političku polarizaciju u Crnoj Gori, zemlji s izraženim političkim i ideološkim podjelama. Metode koje su

korištene u studiji bile su mješovite uključujući žarišne skupine, intervjue i anketu, a rezultati su indicirali kako selektivna konzumacija medija doprinosi stvaranju "eho komora" jačanjem postojećih političkih stavova.

Prvi dan skupa zatvorila je tribina *Potencijal i perspektiva predmeta Politika i gospodarstvo* koju je moderirao Nikola Baketa. Uvodničari Zlata Paštar, Ivana Plazonić i Berto Šalaj prikazali su izazov predloženog rješenja unutar najavljene reforme strukovnog obrazovanja kojim se efektivno ukida predmet Politika i gospodarstvo te su raspravili o trenutačnom položaju predmeta, njegovoj budućnosti, predloženoj transformaciji te položaju politologa.

Drugi dan Hrvatskih politoloških razgovora obuhvatio je tri panela. Prvi panel, naslovljen *Javne politike, institucije i polarizacija*, donio je četiri izlaganja, a moderirao ga je Krešimir Petković. Marko Grdešić otvorio je panel s temom *Spomenici NOB i izborna geografija u Hrvatskoj: koja je priroda političke polarizacije u prostoru?* Cilj rada bio je povezati postojeće studije prostorne utemeljenosti hrvatske politike sa spomenicima Narodnooslobodilačkoj borbi kao objektima kolektivnog sjećanja koje prostoru daju određenu političku kvalitetu. Spomenici mogu imati značajan prostorni efekt kao "prenositelji" političke poruke, a izlagač je postavio pitanje je li moguće taj efekt pokazati u kvantitativnom testiranju i povezati ga s elektoralnom geografijom. Drugu temu, pod naslovom *Premošćivanje podjela u upravljanju umjetnom inteligencijom*, predstavila je Ana Pavlič. Izlagačica je analizirala pojavu umjetne inteligencije (UI) i njezin transformativni učinak na sva područja ljudskog života i potrebu za regulacijom rizika sustava UI-a u globalnoj političkoj areni. Predstavila je uvide u etičke i zakonodavne izazove u upravljanju UI-jem te ponudila pitanje za raspravu: mogu li se podjele u upravljanju UI-jem riješiti policentričnim upravljanjem? Treći izlagač bio je Matija Miloš, s temom *Uloga "ustavnih stručnjaka" u političkim prijevrima*. U jednom od najimpulzivnijih izlaganja ovogodišnjih Razgovora, izlagač je polemizirao o, prema njegovu mišljenju, "nevjerojatno nejasnoj ulozi i poziciji ustavnih stručnjaka u Republici Hrvatskoj" i nedostatku zdrave, disciplinarnosti, oslanjajući se pritom na srodne rasprave u kontekstu drugih država, posebice Njemačke te, u novije vrijeme, izraelskog razmatranja znanstvenog aktivizma (*scholactivism*). Miloš je zaključno ponudio i kritiku djelovanja "ustavnih stručnjaka" u Republici Hrvatskoj. Panel je zatvoren temom *Kvaliteta deliberacije u polariziranim i postkonfliktnim vijećima građana* izlagača Damira Kapidžića. Ovaj rad imao je za cilj proširiti raspravu o deliberaciji među građanima kroz mjerenje kvalitete rasprave u postkonfliktnim kontekstima sa slabom demokracijom. Za primjer je uzeta Bosna i Hercegovina te analize četiri održana vijeća građana između 2021. i 2024. kao strukturiranog oblika deliberativnih procesa. Na temelju analize podataka iz anketa i intervjua aktera vijeća građana, izlagač je istaknuo kako je kvaliteta rasprave ostvariva na mikro i mezo razini, čak i u nepovoljnim strukturalnim uvjetima.

Nakon prvog panela dana, uslijedila je druga tribina na ovogodišnjim Hrvatskim politološkim razgovorima, u kojoj je predstavljena knjiga *Regionalism and Regional Self-Government in South-East Europe*. Tribinu je moderirao Vedran Đulabić, ujedno urednik i jedan od autora knjige. Prisutni su bili i drugi autori: Iztok Rakar, Veran Stančetić, Ružica Jakešević i Višeslav Raos te Mihovil Škarica. Uvodnu riječ i mišljenje o knjizi sa sudionicima je podijelio i Ivan Koprić. Knjiga se bavi analizom regionalne razine upravljanja u zemljama Jugoistočne Europe, posebice država koje su bile u sastavu bivše Jugoslavije i nudi relevantne komparativne podatke. Uz metodološki uvod i zaključno poglavlje, knjiga sadrži poglavlja o regionalnom

upravljanju na razini svake od država u regiji, ali i pitanja o položaju etničkih manjina i njihovoj institucionalnoj zastupljenosti u lokalnoj i regionalnoj samoupravi u navedenim zemljama.

Posljednji panel ovogodišnjih Hrvatskih politoloških razgovora naslova *Ideologija, diskurs i povijest*, uslijed više sile koja se u posljednji čas ispriječila obavljanju dužnosti predviđenog moderatora Tončija Kursara, moderirali su Krešimir Petković i Goran Čular. Panel je otvorio Josip Pandžić temom *Polarizacijski potencijal političkih biografija u Hrvatskoj*. Pandžić je predstavio svoje istraživanje u kojem je analizirao 50 političkih biografija objavljene u Hrvatskoj od 1990. do danas, uključujući njihove recenzije i eventualne polemike. Primjenjujući relacijsku analizu sadržaja, Pandžić je došao do zaključka kako se političke biografije većinski nadovezuju na postojeće polarizacije te u njima shodno tome najčešće izostaje konkretan polarizacijski učinak. Nakon njega uslijedilo je izlaganje Steve Đuraškovića *Iliberalizam i neoliberalizam: slučaj Stjepa Bartulice*, unutar kojeg je Đurašković prikazao ideje i političku praksu Stjepa Bartulice kako bi objasnio njegovu političku poziciju i ideološki profil Domovinskog pokreta. Izlaganje se pritom bavilo pitanjem korelira li njihov uspjeh s razlikom u strukturi hrvatske ekonomije u odnosu na većinu ekonomija srednjoistočne Europe. Izlaganje *Politička polarizacija i kaznena politika: kulturni rat i republika kazne u Hrvatskoj* prezentirao je Krešimir Petković ukazujući na ulogu polarizacije društva na kaznenu politiku. Petković je istaknuo kako piše knjigu vezanu uz kaznenu politiku pod naslovom *Republika kazne* te je nakon prezentacije genealogije kao metode i teze o penalizaciji kao oruđu identitetske politike ukazao na promjene u politikama moralnosti, politikama prema nasilju o obitelji i u školama te seksualnom nasilju u području koje istražuje, a u kojima se reflektira politička polarizacija. Čast posljednjeg izlaganja pripala je Nikolini Borčić koja je izložila temu *Afektivna polarizacija kao diskursna strategija u imidžu kandidata na predsjedničkim izborima*. Fokus je stavila na ključnu ulogu jezika u politici te na način njegova korištenja u političkoj komunikaciji kandidata ovogodišnjih predsjedničkih izbora u Hrvatskoj. Za primjer je uzela Zorana Milanovića, Dragana Primorca, Ivanu Kekin i Mariju Selak Raspudić, ukazujući na različite nijanse u njihovim performativnim diskursnim strategijama te pojasnila kako kroz njih oblikuju političke identitete koji odgovaraju njihovim biračkim bazama.

Ovogodišnji skup adresirao je teme podijeljenosti i političke polarizacije kroz velik broj kvalitetnih izlaganja i snažan interes mnogobrojnih znanstvenika i studenata koji su popunili dvorane u kojima su održavani paneli te kroz plodonosne diskusije nakon izlaganja koje su najčešće bile prenesene i u prostorije lokalnih kafića još uvijek na zamjenskoj lokaciji Fakulteta političkih znanosti na Iblerovom trgu. Hrvatski politološki razgovori još jednom su demonstrirali svoju akademsku vrijednost privukavši ugledne profesore i stručnjake iz regije, ali i tematsku relevantnost i širinu u diskutiranju o aktualnostima u politologiji, ali i u društvenim znanostima općenito.